O‘zMU XABARLARI

ВЕСТНИК НУУз

ACTA NUUz

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI ILMIY JURNALI

JURNAL 1997 YILDAN CHIQA BOSHLAGAN

2023

1/11/1

Ijtimoiy-gumanitar fanlar turkumi

Bosh muharrir:

I.U.MADJIDOV – t.f.d., professor.

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Y.S.ERGASHOV – f-m.f.d., professor.

R.X. SHIRINOVA – fil.f.d., professor

Tahrir hay’ati:

Sagdullayev A.S. – t.f.d., akademik.
Ashirov A.A. – t.f.d., prof.
Balliyeva R. – t.f.d., prof.
Malikov A.M. – t.f.d., prof.
Yusupova D.Y. – t.f.d., prof.
Murtazayeva R.H. – t.f.d., prof.
Mo‘minov A.G. – s.f.d., prof.
Nishonova O.J. – f.f.d., prof.
Abdullayeva N.B. – f.f.d., prof.
Madayeva Sh.O. – f.f.d., prof.
Tuychiyev B.T. – f.f.d., prof.
Utamuradov A. – f.f.n., prof.
Muxammedova D.G. – psix.f.d., prof.
Siddiqova I.A. – fil.f.d., prof.
Mengliyev B.R. – fil.f.d., prof.
Sa’dullayeva N.A. – fil.f.d., dots.
Arustamyan Y.Y. – fil.f.d., dots.
Pardayev Z.A. – fil.f.f.d., PhD.

Mas’ul kotib: **Z.A.PARDAYEV**

TOSHKENT – 2023

Karimova S. Yangi O‘zbekiston strategiyasida mafkuraviy xavfsizlikni ta’minlash masalalari 166
Qozoqboyeva D. Formation of tolerance in the process of foreign language traning 169
Qoraboyev N. Akademik Said Shermuhamedov hayoti va ijodini o rganish masalasiga doir 172
Kutlimuratova N. Husayn Voiz Koshifiy aql va ilmning inson hayotidagi o‘rni haqida 174
Латипова Н., Юлдашева Ю. Особенности построения семейных отношений женщин с инвалидностью в Узбекистане 176
Mamadiyarov O‘. Sud-psixologik ekspertizasining huquqiy asoslari 179
Madatov Kh., Sattarova S. Vectorization of uzbek texts using the TF-IDF vectorizer method 181
Mahkamova D. Xotin-qizlarning davlat xizmatlariga muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuvi mehnat samaradorligi omili sifatida 185
Milinorov X. Ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarning umumiy texnologik kompetensiyasini shakllantirish metodikasini takomillashtirish 188
Mirvaliyev F. Jürgen koppensteinerning chet tillarini o‘qitishda adabiyot fanidan foydalanishning nazariy tadqiqi 191
Muradova F., Aslonova G. Zamonaviy o‘quv adabiyotlarni yaratishda raqamli texnologiyalardan foydalanish 193
Nasriddinov D. Fizika fanidan mobil ilovalar hamda robototexnik tizimlarni loyihalash usullarining ilmiy-pedagogik asoslari 196
Nekboyev X. Mediata’limning rivojlanish tarixi va mediasavodxonlikni o‘zlashtirish tizimining asosiy jihatlari 199
Norqobilova R. Bolalarning maktabga tayyorgarligini xorijiy fanlardan diagnostika qilishning ahamiyati 202
Normuminova D. Shaxs xavotirlanishi va agressivligining ijtimoiy psixologik xususiyatlari diagnostikasi 204
Nosirov O‘. Kutubxona-axborot muassasasi faoliyatida ziddiyatlarni hal etish va stresslarni boshqarish 207
Odilova H. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axborot muhitida tevarak-atrofga ekologik munosabatga integrativ yondashuvning o‘rni 210
Olimov I. O‘zbekistonning atrof-muhitni muhofaza qilish borasida xalqaro hamkorliklarining ahamiyati 213
Ortiqova Z. Bola tarbiyasida islom ma’naviy-axloqiy o‘gitlarining ijtimoiy mazmuni 216
Ortiqova N. Ta’lim kontekstida “gender” tushunchasining pedagogik mohiyati va xarakteristikasi 218
Rajabov M. Maktab o‘quvchilarda grafik tayyorgarlikni shakillantirishning tashkiliy funksional modeli (10-va 11-sinflar misolida) 221
Rajabov S. Zamonaviy davrda barkamol shaxs tafakkurini shakllantirishning ilmiy asoslari 224
Raximov X., Tursunov I. Geometriya fanida dasturiy vositalardan samarali foydalanish 226
Рахимова Н. Дидактические возможности развития английской языковой компетенции будущих медицинских специалистов 228
Raxmatova N. Kreativ fikrlash rivojlanishi-psixologik fenomen sifatida 231
Ruziyev R. Raqamli texnologiya vositalariga asoslangan darslarini loyihalashda multimedia ta’lim muhitining didaktik xususiyatlari 233
Samatov D. Pedagogik oliy ta’limda falsafa fanini o‘qitishning didaktik tamoyillari 236
Safarova Z. Rus tilini o‘rganish jarayonida o‘quvchilarning lingvomadaniy kompetentligini rivojlantirish muammosi 239
Sodiqova Sh. Fizika ma’ruzalarida talabalarning kreativ foliyatini mediatexnologiyalar asosida takomillashtirish 242
Subhonova A. Problems and solutions of teaching english to young children as a foreign language 245
Sultanova Sh. Ijtimoiy psixologik xususiyatlar – xotin-qizlarning jamiyatda faolligi determinanti sifatida 248
Талапов Б. Вопросы демократии и демократического развития в конституции Кыргызстана: реалность и перспективы 251
Teshaboev M. O‘zbekistonda ijtimoiy adolatni qaror toptirishning strtategik yo‘nalishlari 253
Tilavova U. Yoshlar ma’naviy-axloqiy qiyofasining shakllanishiga raqamli texnologiyalarning ta’siri 256
Tleubayeva G. Iqtidorli talabalarni aniqlashda nazorat testlarining o‘rni 259
Tog‘ayev N. Hadis ilmida ilmu-ma’rifat va ta’lim-tarbiyaga oid o‘gitlar bayoni lar 262
Tojiboyev M. Ta’lim-tarbiya tizimini innovatsion rivojlantirishda xorij tajribasi 265
Toshev S. Fizika darslarida “Yarimo‘tkazgichlar” mavzusini o‘qitishda talabalarni evristik faolligini rivojlantirish metodikasi 268
Turdiyeva D. Dinshunoslik fanining yuzaga kelishi va rivojlanishi 271
Tursinova Z. Ta’lim sifatini oshirishda o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini baholash mexanizmi takomillashuvining kognitiv tahlili 273
Tursunova Sh. Yot g‘oyalarga qarshi mediata’limni shakllantirish 275
Umarov B. Pedagogika fan tarmog‘i bo‘yicha falsafa doktorlarini tayyorlashda Buyuk Britaniya tajribasi 278
Файзуллаева К. Реформы в сфере образования 281
Fozilov F. Bo‘lajak shifokorlarning tibbiy madaniyatini rivojlantirishning pedagogik jihatlari 284
Xaytmetov R. Talabalarning rivojlanish vektorini to‘g‘ri aniqlashtiruvchi pedagogik mexanizmlar 286
Khandamova M. Scientific activity of Abu Rayhan Beruni and his attitude towards religion 288
Xodjaeva S. Talabalarda mustaqil fikrlash jarayonini shakllantirishda psixologik savodxonlikni o‘rni 290
Kholikova M. Importance of interactive methods developing listening skills in teaching english 293
Xoliqova P. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘qitishda milliy ma’naviy merosimiz va sharq mutafakkirlarining merosidan foydalanish 295
Xomidchonova Sh. Simulyatsiya yordamida tibbiy biologiyani o‘rganish 297
Cho‘liyeva V. Bahouddin Valadning hayoti va falsafiy ta’limoti 299
Shodiyeva N. Nikoh mustahkamligiga ta’sir etuvchi ommillarning psixologik xususiyatlari azalar 301
Shodmonqulova M. O‘zbekistonda o‘rta sinfni shakllantirish liberalizm g‘oyalarining o‘rni 304
Shomirzaev N. Yot g‘oyalar ta’siriga tushgan shaxslarni reabilitatsiya qilish va ijtimoiylashtirish masalalari 307
Shonazarova S. Boshlang‘ich ta’limda geografik tushunchalarni shakllantirishning didaktik imkoniyatlari 310
Eshkuvatov J. Kreativ ta’limning pedagogik amaliyotdagi zaruriy ahamiyati 312

O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, 2023, [1/11/1]
ISSN 2181-7324

FALSAFA
http://journals.nuu.uz
Social sciences

UDK:30 428

Furqat MIRVALIYEV,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Turizm fakulteti nemis tili kafedrasi o‘qituvchisi
E-mail: furkat.mirvaliyev@mail.ru

F.f.f.d., dotsent Z.Sanakulov taqrizi asosida

JÜRGEN KOPPENSTEINERNING CHET TILLARINI O‘QITISHDA ADABIYOT FANIDAN FOYDALANISHNING NAZARIY TADQIQI

Annotatsiya
Ushbu maqolada chet tili darslarida adabiyot va badiiy matnlarning muhim o‘rni va vazifalari, tilshunos olimlarning ushbu mavzu bo‘yicha ilmiy tezislari hamda adabiyotning chet tillarga kirib borish tarixi va chet tilini o‘rganish orqali chet tilini o‘rganish kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqiladi va xalqaro tadqiqotlar natijalariga ko‘ra chet tillarini o‘qitishda qanday badiiy matnlardan foydalanilganligi yoki chet tili darslarida o‘quvchilar adabiyot bilan ishlashni yoqtiradimi yoki yo‘qmi, adabiyot nima uchun zarur degan savollarga nemis tilshunos va metodist olimi Yurgen Koppenshtayner nazariyasi misolida tadqiq qilinadi.
Kalit so‘zlar: Chet tillarini o‘qitish, chet tili darslari, adabiyot, kompetensiyalar, tadqiq, tilshunos olim, badiiy matnlar, tasavvur, tafakkur, xorijiy tajriba.

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ ЮРГЕНОМ КОППЕНШТЕЙНЕРА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКАМ

Аннатация
В данной статье рассматриваются важная роль и задачи литературы и художественных текстов на занятиях иностранным языком, научные положения лингвистов по этой теме, а также история проникновения литературы на иностранные языки и вопросы развития обучения иностранному языку. обсуждаются компетенции посредством изучения иностранного языка. рассмотрено и по результатам международных исследований, какие художественные тексты используются при обучении иностранным языкам, нравится ли учащимся работать с литературой на уроках иностранного языка или нет, почему необходима литература, на примере теории немецкого лингвиста и методист Юрген Коппенштайнер будут исследованы.
Ключевые слова: Обучение иностранным языкам, занятия иностранным языком, литература, компетенции, исследования, лингвист, художественные тексты, воображение, мышление, зарубежный опыт.

JURGEN COPPENSTEINER'S THEORETICAL STUDY OF THE USE OF LITERATURE IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Annatation
In this article, the important role and tasks of literature and artistic texts in foreign language classes, scientific theses of linguists on this topic, as well as the history of the penetration of literature into foreign languages and the issues of developing foreign language learning competencies through foreign language learning are discussed. is considered and according to the results of international research, what literary texts are used in teaching foreign languages, whether students like to work with literature in foreign language classes or not, why literature is necessary, using the example of the theory of the German linguist and Methodist Jürgen Koppensteiner will be researched.
Key words: Teaching foreign languages, foreign language classes, literature, competences, research, linguist, artistic texts, imagination, thinking, foreign experience.

Kirish. Ushbu maqolani yozishdan asosiy maqsad chet tili darslarida badiiy matnlardan uslubiy-didaktik foydalanish va qo‘llash hamda ta’lim muassasalarida chet tilini o‘qitishda badiiy yoki badiiy matnlardan foydalanish, o‘qish va tushunish jarayonida badiiy matnlarni tanlash mezonlarini o‘rgatishdan iborat. Badiiy matnlardan foydalanish bugungi kunda chet tilini o‘rgatishning tarkibiy qismidir, chunki u barcha til maqsadlarini nafaqat kognitiv, balki samarali rivojlantirishga olib keladi. Adabiyot chet tilini o‘rgatishda muhim rol o‘ynaydi - shaxsiy darajada u xayolotni, empatiyani va xorijiy tajriba, hayajon va estetik zavqni uyg'otadi va chet el madaniyatini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Asosiy qism. Shu munosabat bilan nemis tilshunoslaridan biri Yurgen Koppenshtayner chet tili darslarida adabiyotning ahamiyatidan kelib chiqib quyidagi tezislarni ishlab chiqdi, jumladan: Uning taabiricha faqat adabiyotgina til o‘qitishni yanada jozibali va samarali qiladi" (adabiyot har doim mavjud va hamma joyda o‘qiladi degan ma'noda). Adabiyot va chet tili darslarini ilk haftalardanoq uyg‘unlikda tashkil etish maqsadga muvofiqdir demak, adabiyot chet tilini o‘qitishga yangi va o‘ziga xos sur’at beradi va bu jarayon she’r yoki qo‘shiq shaklida ham bo‘lishi mumkin. Asosan shulardan darslarning kirish qismida foydalanish tavsiya etiladi. Chet tilli orqali adabiyotni o‘rgishga undash mumkinligi va u darsdagi monotonlikni qisqartirishga yordam bersa olishini ham alohida taakidlab o‘tadi.

Nemis tilshunosi Y. Koppenshtaynerni quyidagi yana bir nazariyasiga e’tibor bersak, masalan “Badiiy matnlar nafaqat qiziqarli, balki intensiv til mashqi bo‘lmog’i lozim”, ya’ni adabiyotdan doimo til bilan shug‘ullanish uchun foydalanilishi va unga kichik bir texnologik vosita sifatida qaramasdan, aksincha samarali natijalar qulfining kaliti sifatida foydalanish zarur[1].Yana shuni ta’kidlash kerakki, badiiy matnlar nafaqat o‘qiladi, balki tinglanadi va boshqalar bilan ham muhokama qilinadi va nihoyat, yozma ravishda undan foydalanish mumkin. Navbatdagi nazariya esa “Adabiy matnlar bilan ishlash jarayonida e’tibor asosan til o‘rganuvchiga, ya’niy o‘quvchiga qaratilishi kerak" ekanligiga urg’u beradi va bunda olim o‘qituvchilarning hukmronligini ortga surib, darsdagi faollikni o‘quvchilarga berishni ko‘proq samarali deb hisoblaydi. Bu jarayonni amalga oshirish uchun o‘qituvchilardan darslarni aniq va puxta reja asosida olib borish talab ham etiladi. Keyingi navbatdagi nazariya esa Y.Koppenshtayner tabriga ko‘ra, jumladan "matnlar nutqiy ko‘nikmalarga e'tibor qaratishi va unga asos bo‘lishi kerak" ekanligini keltirib o‘tadi va albatda bundan ko‘rininb turibdki, bu jarayaon chet tili darslarida to‘g‘ri tanlangan badiiy matnlarni samarasi o‘laroq, til o‘rganuvchiga nafaqat adabiy zavq bag‘ishlaydi, balki og‘zaki nutqni keskin rivoji uchun yanada ko‘plab foydali imkoniyatlarni yaratadi. Kyingi o‘rinda dars jarayonlarida adabiy matnlar bilan ishlashda faollikni ham inobatga olgan olim yana quyidagi nazariyani ilgari suradi va bunda “badiiy matnlar bilan ishlashda natijadan ko‘ra faollik muhimroqdir”, ya’ni passiv harakatli muhit bo‘lishiga qaramasdan chet tili o‘rtagish va matlar bilan ishlashni to‘xtatmaslik lozim, eng muhim jaroayon bu- chet tilini o‘rganishdan zavqlanish bo‘lib u yuqori til natijalarini kutishdan ko‘ra ancha muhimroq xisoblanadi.

Har bir o‘qituvchi o‘z dars berayotgan fanidan yaxshi samara kutishi taabiy va asosiy kutiladigan natijalardan yana biri, adabiy matnlar bilan shug‘ullanishda o‘quvchilarning dunyoqarashi,

tajribasini yanada kengaytirish imkoniyati berishi kerak va bu erda asosiy omil o‘qib tushunish uchun matn materialini to‘g'ri tanlovi va unga yo‘naltirlgan kuchli motiv bo‘lib,asosan adabiy matnlarni turlari va janrlari ham katta muhim rol o‘ynaydi. Jumladan, motivatsiya ko‘pgina omillarga bog‘liq bo‘ladi va ular o‘quv jarayonida birdaniga o‘zgarishi mumkin. Bunday vaziyatda o‘qituvchi o‘quvchilarning qiziqishlarini aniqlay oladigan, ularga bu jarayonda ijobiy turtki beradigan matnlarni aniq va to‘g’ri tanlashi kerak bo‘ladi.

Bundan tashqari, hamkorlikda va guruh- guruh ga bo‘linib til o‘rganish usullaridan foydalanish ham yaxshi ko‘zlangan natijani beradi, ayniqsa o‘rganuvchilardagi o‘jar uyatchanlikni engishga yordam beradi, ya'ni sheriklik va guruhlarda chet tillarini o‘rgatish talabalarga o‘z nutqini omma oldida erkin ifoda etishga yordam beradi va ba’zi bir qiyin hissiy vaziyatlardan xalos bo‘lishga yordam beradi. Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, adabiy matnlarga nafaqat daxlsiz ta’lim manbasi sifatida qaralishi, balki o‘quvchilar o‘z sub’ektiv fikrlarini bildirishi mumkin bo‘lgan qizg‘in muhokama ob’ekti sifatida ham ko‘rib chiqilishi kerak.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, yuqoridagi ilmiy izlanishlar natijasida har bir davlatda, xususan, chet tillarini chuqur o‘rgatadigan muassasalarida chet tili darslarida har qanday chet tilini o‘qitishning yangi davlat standartlarini ishlab chiqish va ularni ommalashtirsh hozirgi zamon talabi va zaruryatidi. Chunki chet tili darslarida adabiyot fani hamisha dolzarb masala sifatida qaralib kelingan va chet tillarni o‘qitish tarixida adabiyot o‘qitishning o‘rni xilma-xil bo‘lgan, o‘qitishning turli usullari, turli badiiy matnlardan foydalanilgan. Afsuski, hozirgi kunda ko‘pgina mamlakatlarda bu jarayon ko‘pincha til o‘rganuvchiga asosan o‘z ona tilida adabiyot fani orqali tushuntirilib, so‘zomonlik va badiiy so‘zlashuv faqat bir yo‘nalishda o‘sib bormoqda. Bilamizki, bugungi kunda chet tili darslarida badiiy matnlardan foydalanish biroz mushkul, ammo uni yengillashtirish maqsadida ko‘plab amaliy ishlar qilingan yoki nima uchun darslarda ulardan muntazam foydalanamiz va yuqorida yoritilganki kabi o‘rganiladigan ko‘plab ilmiy asoslar, dalillar, tezislar va nazariyalar hali ham mavjud. Bundan shunday yakuniy xulosaga eklinadiki har bir chet tili darslarida badiiy matnlardan muntazam foydalanishni ommalashtirish va kuchli motivatsiyaga asoslangan zamonga mos darslarni kashf etish zarur, bu esa til o‘rganuvchining tezroq muvaffaqiyatga erishishiga, keng tafakkurga ega bo‘lishiga yordam beradi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, chet tillarini o‘rganishning asosiy sabablari qatorida har bir til o‘rganuvchining madaniy kompetentsiyasini kengaytirishga qaratilgan omillarni ham ko‘rishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Jürgen Koppensteiner „Literatur im DaFUnterricht“. „Eine Einführung in produktivkreative Techniken“ (2001)
2. Juergen Koppenstaeiner „ Literatur im DaF Unterricht“. (2001).
3. EHLERS, Swantje: The role of literature in the subject German, (2010).
4. Furkat Mirvaliyev Shukhratovich. (2023). The Role of Literary Texts in Teaching Foreign Languages. Texas Journal of Philology, Culture and History, 14, 10–13.
5. EWERT, Michael (2010). Literary canon and questions of communicating literature.
6. KRUMM, Hans-Jürgen, Christian FANDRYCH, Britta HUFEISEN and Claudia RIEMER (eds.). German as a foreign and second language. An international handbook. volume 2Berlin, New York: de Gruyter. pp. 1555–1565.
7. HUMBOLDT, Wilhelm von (1985). About the language. Selected writings. Munich: German paperback publisher.
8. Shukhratovich, F. M. (2023). THE MOST IMPORTANT ASPECTS OF READING IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS. Open Access Repository, 9(1), 145-148.